

וכבר נכתב ונחקר רבות אודות תקופת כתיבת המשנה ועל משניות קדומות – ע' בספר הכריתות, לשון לימודים ח"ב; 'המשנה הראשונה ופולוגתא דתנאי' – לרד"צ הופמן; דורות ראשונים כרך א ח"ג; עיונים בדברי חז"ל ובלשונם עמ' קיז (ועש"ך חו"מ כה סק"ט ב).

'הביאו לו את השעיר, שחטו...' אפשר שבדוקא הוא; אין מעמידים את השעיר עם הפר אלא מביאים אותו רק עתה, כי אין עושים מצוות חבילות חבילות (כן כתב המגן-אברהם קמו סקי"א בדעת התוס' בסוטה ח. ע"ש).

'משניטל ארון... גלה לבבל... במקומו נגנז' – ולא עשו ארון אחר מפני שאין בו צורך שהרי הלוחות נגנזו. גם אין מצוה לעשות ארון כי אינו מעכב את העבודה (עפ"י מנחת חינוך צח. וע"ע ברש"ש). ויש מי שכתב שאי אפשר לקדשו שהרי כלי המקדש אינם מתקדשים אלא על ידי עבודה בהם [מלבד הכלים שעשה משה – משיחתם מקדשתם. שבעות טו]. והרי בארון לא נעשו עבודות מלבד הזאת הדם, והזאת הדם הלא יכולה להעשות ללא הימצאות הארון כמו ששנינו כאן (ודרשו זאת מן הכתוב – במנחות כז:). – על כן אי אפשר לארון להתקדש אלא זה שעשה משה בלבד (עפ"י מקדש דוד הלכות בית הבחירה). [וכבר נחלקו הראשונים בדבר, האם צריך 'עבודה' דוקא לקדשו. ע' במקד"ד; תו"י תורא"ש וריטב"א לעיל לט ושיח יצחק שם. ומכל מקום י"ל שאינו מתקדש אלא על ידי שימוש, והרי הארון יעודו ושימושו הוא בהכנסת הלוחות בתוכו וזה אין שייך בבית שני כנ"ל]. וע"ע אמרי מבשר על תורא"ש לעיל נב).

'אבן היתה שם מימות נביאים ראשונים ושתייה היתה נקראת'. הגם שממנה הושתת העולם כמו שאמרו בגמרא בסמוך [ויש אומרים שזו היא האבן אשר שם יעקב מצבה והקב"ה טיבעה עד עמקי תהומות ועשה אותה סניף לארץ ולפיכך נקראת 'אבן השתיה' שמשם הוא טבור הארץ ומשם היא נמתחה (עפ"י פרקי דרבי אליעזר לה ועוד)] – לא נתגלתה אלא בימי נביאים ראשונים (עפ"י ככר לאדן לרחיד"א; תפארת ישראל).

דף נד

'אמר ליה: הכא כתיב שם התם לא כתיב שם...' יש מי שמפרש: לא שיש חילוק במשמעות עד היום הזה אם כתוב בצדו שם אם לאו, אלא הפירוש הוא כיון שלא נאמר 'שם' הרי משמעות הכתוב היא שהיבוס י"שב בקרב בני בנימין לעולם בכל מקום שהוא שם ולא דוקא בירושלים, וכשגלו בני בנימין גלה יבוס עמהם. ולכן אין זה סותר לכך שלא עבר איש ביהודה חמשים ושנים שנה (עפ"י נודע ביהודה תנינא יו"ד סוס"י פו).

וצריך לבאר לפי"ז 'וישב היבוס את בני בנימין בירושלם עד היום הזה' – כלומר ישב את בני בנימין בירושלים, אך לא ישב בירושלים בדוקא.

'מתעסק בקרדומו' – משחק בו (רש"י; תוס' ישנים). ולכך נתגלגל הדבר ובא לידי מיתה. וגם לפי הדעה שנשמטה קרדומו, היה פושע בכך שלא תיקן כלי מלאכתו כראוי ועל ידי כן נשמט הגרון והכה את האבן שממעל לארון, והונף הברזל המקצר ימיו של אדם על המאריך – התורה (בן יהודע).

ויש מי שמפרש שלפי הדעה האומרת נשמטה קרדומו, אין כאן עונש על זלזול, אלא נפל הקרדום בדרך שברצפה והארון היה נראה דרך אותו חרך, והציץ ונפגע. וזהו שהקשה רב חנא בר רב קטינא בסמוך, על מה שאמר רב נחמן שמוטר לראות את הארון (עפ"י חדושים ובאורים).

'במאי עסקינן, אילימא במקדש ראשון, מי הואי פרוכת... לעולם במקדש ראשון, ומאי פרוכת פרוכת דבבי, דאמר רבי זירא אמר רב שלשה עשר פרוכות היו במקדש...' בשו"ת אגרות משה (ח"א קדשים ב) הוכיח מן המקראות ומעוד מקומות שכותל 'אמה טרקסין' היו בו שערים ודלתות. ומה שאמרו שבדי הארון היו דוחקים ובולטים בפרוכת, היה זה בנס, בזמן שהיו פותחים את הדלתות. 'וגם אפשר שהיו בולטים דרך הדלתות, והיה נס כפול – זהו הנכון לע"ד'.

ובזה פירש את תמיהת הגמרא 'במקדש ראשון מי הואי פרוכת' – כי בעצם אין בה צורך [אלא משום כבוד וצניעות. ערש"י מנחות צח] שהרי הדלתות סוגרות את הפתח, אבל אם השערים היו ללא דלתות הלא ודאי יש צורך בפרוכת שלא יזונו עיניהם מן הקדש, ואין כאן מקום לתמוה כל עיקר.

א. בפשטות יש לפרש שתמיהת הגמרא היא משום ש'פרוכת' משמע בכל שטח הכותל, ועל כן מתמה שלא היה שם פרוכת, ומתרץ פרוכת השער בלבד. וגם לפי האמת סתם 'פרוכת' משמע יותר הפרוכת הגדולה ולא פרוכת דבבי – וכדמשמע בתוס' להלן נו. ד"ה אני.

ב. יש להעיר קצת מדברי התוס' במנחות (צח: ד"ה דוחקין) שעמדו כיצד היו הבדים דוחקים והלא אורכם לא הגיע עד כדי כך, וכתבו שהיה זה בנס. ולא נחתו לומר שע"כ נס הוא בגלל הדלתות.

על עשיית צורות אדם ושאר צורות – ע' במובא בע"ז מג.

(ע"ב) 'בשעה שנכנסו נכרים להיכל ראו כרובים מעורים זה בזה.' אף על פי שאמרו (בב"ב צט:): שלא היו פניהם איש אל אחיו אלא בזמן שהיו ישראל עושים רצונו של מקום – נעשה כאן נס לרעה, כדי לגלות ערוותן (רישב"א בשם רא"ם).

ובספרים מוסבר הענין בפנים אחרות: כענין שאמרו חייב אדם לפקוד את אשתו בשעה שהוא יוצא לדרך, לכך בזמן החורבן, עת שהשכינה גולה ממקומה, היתה פקידה גדולה. ובאותו זמן ירדה נשמת משיח לעולם כדברי רז"ל (בשם המגיד ממוזיק; אמרי פינחס לקוטי הש"ס ועוד); –

כשראו ישראל שנכנסו אויבים להיכל, מיד הרהרו בתשובה, ואמנם כבר נגזרה הגזרה אך היו בכלל 'עושים רצונו של מקום'. ומזה נולד רוחו של משיח מיד [וכן בכל שנה בתשעה באב נולד משיח שבכל דור יש נפש אחד שראוי להיות משיח אם יהיה הדור זכאי] (עפ"י פרי צדיק דברים יג וח"ב לראש חדש אדר ה); –

כיון שבא הקב"ה להחריב את היכלו ולהגלות את עמו, נתלבש כביכול במדת החנינה והאהבה יתירה לישראל, ורק אז התיר הקב"ה למדת הדין לשלוט בהם (עפ"י שיחות מוסר לגר"ח שמואלביץ, כו תשל"א; א תשל"ב).

ענינים נוספים ע': צדקת הצדיק קעא; תקנת השבין עמ' 162; רסיסי לילה יא; שיחות מוסר א תשל"ג.

'רבי אליעזר אומר: עולם מאמצעיתו נברא... רבי יהושע אומר: עולם מן הצדדין נברא...' בדומה לכאן מצינו לרבי אליעזר (בסוטה מה ע"ש) שהולד נוצר מטבורו. ותנא קמא חולק ואומר שמראשו נברא. וכן רבי אליעזר אומר בתשרי [– אמצע החדשים] נברא העולם ורבי יהושע אומר: בניסן – הרי מחלוקת אחת בשלשת המימדים, עולם שנה נפש.

קלח

וכן בכמה מקומות רבי אליעזר סבר שהמרכז הוא העיקר – ע' תענית ט: ואולם מצינו שנתחלפה שיטתם (במדרש משלי תתקט); היכן החכמה מצויה – רבי אליעזר אומר בראש, רבי יהושע אומר בלב (משך חכמה בראשית).

ככתבם וכלשונם'

'זיראו ראשי הברדים... דוחקין ובולטין ויוצאין בפרוכת ונראין כשני דדי אשה...' –
'...עשה הדמיון לדדים כי הנאת הולד מן הדדים יוצאה מבפנים, כי החלב יוצא מתוך הדדים, אבל הנאת הולד מידי אמו שמגדלתו בהם ומשמשתו בהם, יוצאה מבחוץ... וכן ישראל, עיקר הנאתם הוא מן התורה שבארוך, מן הפנימיות שלה ולא מן הפשט שלה, כי רובן של הלכות הם באין ברמז בתוך דברי המקרא' (בן יהודע).

'משל לכלה, כל זמן שהיא בבת אביה – צנועה מבעלה...' –
'... והוא כענין שמצינו בזמן המשכן שלא היתה אז עדיין גבי ישראל הקדושה בקביעות גמור, נאמר ולא יבאו לראות כבלע את הקדש וגו', ואח"כ בזמן המקדש כבר נקבע גבי ישראל הקדושה בקביעות גמור... ולא נזקו ח"ו כלל מזאת הראיה – הרי שאחר שנקבע אצל האדם הקדושה יש בכחו להסתכל בזה המקום שלא היה בכחו להסתכל טרם שנקבע אצלו הקדושה בקביעות'.
(מתוך סוד ישרים בוקר שבת חוהמ"פ ז)

'התורה אסרה עשיית צורות חוץ מבאופן מוגבל מאד, דהיינו הכרובים בבית קדשי הקדשים, וענינם כדי שנתבונן במדותיו והנהגתו ית' כגון 'ראו חיבתכם לפני המקום'.
וכן הציורים שנצטיירו אצל הנביאים כגון מעשה המרכבה, הכל משלים הם כדי שיהיה לנו מושג-מה מכבודו ית'. אבל העבודה והמצוות אנו עושים לשמו ממש ואליו פונים בתפילה, אל עצמו ממש, בלי שום אמצעים. ואסור לעשות שום צורה או לצייר שום ציור אפילו בדמיונו, כדי להתבונן בעצמותו ית', מה טעם? – מפני שלבסוף אי אפשר שלא יבוא לדמות שהציור הוא הוא עצמותו ית'. וזהו ולא ראיתם כל תמונה... – שלא הראה להם במתן תורה שום תמונה או דמות בהשגת עצמו ית' אפילו לא בדרך נבואה, וכל שכן בדרך משל שנעשה מעצמנו'.
(מתוך מכתב מאליהו ח"ד עמ' 225)

דף נה

'כשהוא מזה למעלה מצדד ידו למטה'. מפרש"י נראה שההזאה נעשית כמו אדם הזורק דבר מלמטה למעלה; גב ידו נתונה כלפי הקרקע וזורק על ידי הנעת כף היד למעלה.
ואילו מדברי רבנו חננאל נראה שגב ידו פונה כלפי גופו, פס היד למטה והאצבעות למעלה, ובצורה זו הוא מזה.

ולהפך ב'שבע למטה'; לפרש"י גב היד כלפי מעלה וזורק בהנעת היד לכיוון מטה [זו למטה מזו]. ולפר"ח כף היד למעלה [כשגבה כלפי גופו] והאצבעות למטה ובצורה זו הוא מזה, ע"י הנעת האצבעות קדימה.
קלט

- א. הלכה כחכמים, ששני כנים היו בהיכל (רמב"ם הל' עבודת יום הכפורים ד, ב).
 הכן שבהיכל נמצא סמוך הפתח שבין ההיכל לקדש הקדשים (כן מבואר מתוך דברי רש"י להלן נח:
 ד"ה מהיכן וד"ה ר"י הגלילי).
 ב. המפרשים נתנו טעם על כך שלא מצאנו וידוי על השעיר הנעשה בפנים, הואיל ועלה עליו
 הגורל לה', הרי זה גנאי להתודות עליו (עפ"י החוקוני פר' אחרי), או מפני שלא היתה בו סמיכה
 ואין וידוי אלא בשעת סמיכה (עפ"י שו"ת בנין שלמה מא).
 ולדעת האברבנאל היה מתודה על שעיר הנעשה בפנים כבשאר חטאות.

דף נד

- צא. א. עד היום הזה שבמקרא, האם משמעותו לעולם?
 ב. האם מותר ואפשר לראות את בדי הארון מבחוץ?

- א. רבה פירש דברי התנאים שאמרו לשמוע מן הכתוב ויהיו שם עד היום הזה שהארון נגנז במקומו, כלומר
 שהוא נמצא שם לעולם. והשיבו בגמרא על כך והוכיחו שלשון עד היום הזה אין משמעותו בהכרח לעולם,
 ואף כשכתוב אצלו שם.
 המפרשים העירו על דברי רש"י בסוטה (מו:): שנקט כדברי רבה כאן, שמשמעותו לעולם. וכן
 נקטו בכמה ספרים [ע' פרי צדיק מטות סוף אות ב; באור הגר"ח קניבסקי שליט"א שקלים ו, א]. ואפשר שאין
 כלל אחיד בדבר (ע' בשפת אמת). ויש שכתבו לישב שהדבר תלוי במחלוקת התנאים והסוגיות
 (עפ"י נודע ביהודה תנינא או"ח פז).

- ב. פירש רב יהודה, וכן שנו בברייתא: ראשי הבדים היו בולטים בפרוכת כלפי חוץ, אבל לא היו מקרעים
 את הפרוכת ויוצאים (ויראו ראשי הבדים... ולא יראו החוצה).
 ואמר רב קטינא: בשעה שהיו ישראל עולים לרגל, מגוללים להם הפרוכת ומראים להם את הכרובים שהיו
 מעורים זה בזה ואומרים להם: ראו חבתכם לפני המקום כחבת זכר ונקבה. ופירש רב נחמן, אף על פי
 שנאמר ולא יבאו לראות כבלע את הקדש ומתו – זה היה רק במדבר, אבל לאחר שהגיעו לבית עולמים
 אין הקפדה על כך [משל לכלה כל זמן שהיא בבית אביה – צנועה מבעלה, כיון שבאתה לבית חמיה –
 אינה צנועה מבעלה].
 הרש"ש צידד לומר שרב אחא בר יעקב שמפרש דברי רב קטינא על צורות הכרובים
 שבכתלים, אינו סובר כרב נחמן, ולדעתו יתכן שאסור להראות את קדש הקדשים.
 וממה שכתב מהרש"א יש לשמוע שעכ"פ בבית שני, לאחר שנתגרשה, אסור להראות. ונראה שאין זה מוכרח
 כי י"ל דוקא לגבי הארון שלא חזר בשני אסור לראותו, משא"כ לגבי הראיית קדש הקדשים.

דף נה

- צב. סדר הזאות הדם לפני ולפנים – כיצד?

נטל הכהן מזרק דם הפר ממזי שהיה ממרס, נכנס לבית קדשי קדשים ועמד בין הבדים והזה באצבעו כלפי
 הכפורת אחת למעלה ושבע למטה. ולא על הכפורת ממש אלא כנגדה, כמצליף המכה ברצועה (המתחיל
 מן הכתפים והולך למטה); אחת – מצדד ידו למטה ומזה כלפי מעלה (כאדם הזורק דבר מלמעלה למטה,

שנב